

ДОСВІД МЕДІАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У РОСІЙСЬКО-ГРУЗИНСЬКІЙ ВІЙНІ 2008 РОКУ*

Соловей Гаїна Сергіївна

канд. філос. наук, старша викладачка
кафедра міжнародних відносин
Національний університет «Києво-Могилянська Академія»
вул. Сковороди, 2, Київ, Україна, 04070
e-mail: hsolovei@ukma.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9535-4447>

Ковтун Катерина Володимирівна

студентка магістерської програми,
кафедра психології
Національний університет «Києво-Могилянська Академія»
вул. Сковороди, 2, Київ, Україна, 04070
e-mail: kateryna.kovtun@ukma.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8076-1840>

Статтю присвячено визначенню критеріїв оцінювання та поясненню причин ефективності та неефективності медіації Європейського Союзу в російсько-грузинській війні 2008 року. Аналіз ефективності втручання ЄС у конфлікти у ролі медіатора в Україні майже не досліджена: вітчизняна наукова думка розглядає миротворчу діяльність ЄС у широкому значенні, однак конкретно на медіації не фокусується. Ця стаття є спробою наукової оцінки ефективності діяльності ЄС як медіатора в російсько-грузинській війні на основі розроблених критеріїв. Робота написана в загальних рамках парадигми вирішення конфліктів, також використано елементи конструктивістської парадигми задля пояснення наявного в конфліктній системі мета-конфлікту – різницю наративів конфліктуючих сторін, що зменшувала можливість успішної медіації. За допомогою методу кейс-стаді було розкрито контекст та процес європейської медіації. Історичний метод було застосовано для визначення глибинних причин конфлікту. За допомогою методу дискурс-аналізу було визначено особливості конфліктної системи. У роботі визначено теоретичні підходи до оцінки ефективності втручання, охарактеризовано особливості конфліктної системи російсько-грузинської війни, описано процес втручання Європейського Союзу в конфлікт. Проаналізовано ефективність медіації на двох етапах – медіацію в «гарячій фазі» конфлікту та посередництво на Женевських переговорах. Ефективність на кожному з етапів оцінено відповідно до критеріїв, сформованих на основі вищезгаданих теоретичних підходів. Було проаналізовано контекстуальні (мотивація сторін, важелі впливу медіатора) та процесуальну (стратегія медіатора) незалежні змінні. Результат дослідження полягає в тому, що ступінь ефективності втручання визначила взаємодія цих чинників на кожному з етапів, а не конкретний з-поміж них. Підхід, використаний у цьому дослідженні, може застосовуватися до оцінки ефективності медіації як ЄС, так і інших акторів під час врегулювання конфліктів на пострадянському просторі, зокрема, і в випадку російсько-української війни, що залишилася поза межами аналізу, проведеного в цьому дослідженні.

Ключові слова: медіація, російсько-грузинська війна, вирішення конфліктів, міжнародний конфлікт, Грузія, Росія, Європейський Союз.

Під час пошуку ефективних підходів до встановлення сталого миру Європейський союз (далі – ЄС) усе більше звертає увагу на медіацію. Так, Європейська служба зовнішніх справ у 2020 році наголосила на необхідності активізувати європейську медіацію, сформувавши «Керівні принципи медіації», означивши останню як один зі своїх ключових пріоритетів. Головний документ, що визначає

діяльність ЄС як медіатора – «Концепцію мирного посередництва ЄС» – було оновлено минулого року. Окрім цього, Європейський інститут миру (*European Institute of Peace*) та Європейський форум міжнародної медіації та діалогу (*MediatEUr*) систематично підкреслюють потенціал розвитку медіації в контексті миротворчої діяльності ЄС. Таким чином, збільшенням уваги до медіації у самому

* **Cite as:** Solovey, G., Kovtun, K. (2021). Experience of Mediation of the European Union in the Russian-Georgian War of 2008, *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*. 14, 35-48. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-14-04>

Європейському Союзу на тлі загального зростання кількості конфліктів, що потребують урегулювання, зумовлює **актуальність теми** дослідження.

В Україні роль ЄС як медіатора, майже не досліджена: вітчизняна наукова думка розглядає миротворчу діяльність ЄС у широкому значенні, однак конкретно на медіації не фокусується. Ця робота є спробою розв'язання **проблеми**, що полягає у відсутності наукової оцінки ефективності втручання ЄС у конфлікти у ролі медіатора.

«Чи є медіація Європейського Союзу ефективною?» «Які чинники впливають на ефективність/ неефективність ЄС як медіатора?»

Мета роботи полягає у поясненні причин ефективності/неефективності Європейського Союзу як медіатора на прикладі російсько-грузинської війни.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Концептуалізувати поняття «медіація» та «європейська медіація»

2. Визначити наукові підходи до оцінки ефективності втручання

3. Охарактеризувати особливості конфліктної системи російсько-грузинської війни, обраної у якості кейсу для дослідження втручання ЄС.

4. Описати етапи та процес втручання ЄС у конфлікт.

5. Оцінити ефективність медіації Європейського Союзу для врегулювання конфлікту.

6. Виокремити незалежні змінні, що вплинули на ефективність втручання.

Робота написана в загальних рамках парадигми вирішення конфліктів, зокрема спирається на праці А. Крісберга та М. Дойча. Для аналізу кейсу використано елементи конструктивістської парадигми. **Теоретичну базу** дослідження становлять праці Дж. Берковича, С. Вуковича, С. Туваала та А. В. Зартмана, М. Грейга та П. Діла, Дж. Рубіна, М. Клейбоер з теорії медіації; праці А. Броерса, С. Релітца, Н. Попеску, присвячені конфліктній системі російсько-грузинського конфлікту та залученість ЄС до цієї системи.

Методи дослідження. За допомогою методу кейс-стаді було розкрито контекст та процес європейської медіації. Історичний метод було застосовано для визначення глибинних причин конфлікту. За допомогою методу дискурс-аналізу було визначено особливості конфліктної системи.

Джерельну базу становлять офіційні документи Європейського Союзу, що концептуалізують медіацію та визначають засади її здійснення, угода «Медведева-Саркозі», звіт Незалежної міжнародної місії зі встановлення фактів щодо конфлікту у Грузії,

прес-комюніке ООН та ОБСЄ (що виступили як ко-медіатори у Женевських міжнародних переговорах). Для дослідження контексту медіації було використано дані програми «Uppsala Conflict Data Program»; окремі матеріали грузинських («Civil.ge»), російських («Интерфакс») інформаційних видань, статті онлайн-ЗМІ самопроголошених республік («РЕС», «Апсныпресс»); матеріали з веб-сайтів МЗС Грузії, Росії, самопроголошених республік Абхазії та Південної Осетії, офіційний сайт Президента РФ.

1. Підходи до розуміння конфлікту та медіації

Медіація є одним з інструментів попередження, урегулювання та вирішення конфліктів. Тобто, медіація – завжди у контексті конфлікту. Тому необхідним першим кроком для її дослідження є чітке розуміння цього контексту. Варто окреслити загальні теоретичні рамки, у межах яких ми будемо розглядати поняття конфлікту, а також місце медіації у конфлікті. Такими рамками у цій роботі є конструктивізм та теорія вирішення конфліктів.

Тривалий час у науковому середовищі домінували позитивістські, реалістичні підходи до вивчення конфліктів. (Aggestam, 2014, p. 149) Сформовані у часи Холодної війни, ці підходи були державоцентристськими і ґрунтувалися на концептах балансу сил, Вестфальської системи та power politics. Завданням цих підходів було управління конфліктами з метою підтримання статусу-кво, захисту порядку та безпеки у міжнародній системі. З початком нового тисячоліття і зміною природи самого конфлікту, ця парадигма виявилася значною мірою неефективною, тож розпочався пошук нових підходів та ідей. (Bercovitch, Jackson, 2009, p. 8) Вони, на противагу традиційним, почали звертати увагу на глибинні причини конфлікту, сприйняття, мотиви та системи переконань його учасників. (Aggestam, 2014, p.149). Як зазначають А. Циганков та М. Тарвер-Уолквіст, у той час, як реалізм все ще може бути корисним для розуміння окремих аспектів конфлікту, він абстрагується від «соціального та емоційного контексту поведінки держав». (Tsygankov, Tarver-Wahlquist, 2009, p. 308). А без цих контекстів існує небезпека недостатнього розуміння значення конфлікту, його джерел та динаміки. Дослідники звертають увагу на додану вартість теорії конструктивізму, що допомагає розширити поле зору у порівнянні з реалістичним аналізом. Елементи конструктивістської парадигми використано і в цій роботі, зокрема, одне з її центральних понять – поняття ідентичностей. Ідентичності – «відносно стійкі, визначені роллю, розуміння та очікування актора щодо себе», за визначенням А. Вендта. (Wendt, 1992, p.397)

Концепт ідентичності є ключовим зокрема і для пояснення конфлікту, у якому завжди присутній «інший», відмінний від «нас», а також інші дихотомічні категорії на зразок «друг/ворог». Уявлення про «нас» і про «них» для конструктивістів не є даністю і не властиві для акторів а ргіогі. Ідентичності *per se* або різницю в них конструктивісти не розглядають як передумову до виникнення конфліктів. Утім, вони пов'язують останні із певним способом конструювання ідентичностей: якщо цей процес супроводжується насадженням страху, загрози, ненависті, віктимності або дегуманізації «іншого», це призводить до зародження конфлікту.

Разом з конструктивізмом, у роботі застосовано теорію вирішення конфліктів (ТВК), яка ґрунтується на схожих онтологічних засадах. У контексті роботи, важливими є її положення, сформульовані А. Крісбергом та Дж. Нью (Kriesberg, Neu, 2018). Передусім, конфлікти слід розглядати як соціально сконструйовані. Кожна зі сторін конфлікту інтерпретує власну ідентичність, інтереси та цілі. Кожна з них має свій погляд на те, ким є її опонент, тобто на його ідентичність, а також на ті питання, які вирішуються у ході конфлікту. Інтерпретації учасників часто не співпадають або суперечать одна одній.

По-друге, конфлікти проходять певні стадії, на кожній з яких сторони можуть діяти з більшою чи меншою мірою конструктивно, аби досягти позитивної трансформації конфлікту. Такими стадіями є виникнення, ескалація, деескалація, врегулювання та підтримка миру. У випадку якщо успішного вирішення досягти не вдалося, останні стадії можуть бути тимчасовою зупинкою, за якою буде слідувати новий конфліктний цикл.

По-третє, сторони конфлікту є гетерогенними. Це означає, що усередині них існують різні інтереси та цілі, і вони не є однорідними. А за умови, що відбувається зміна всередині сторони, можливою стає і зміна у динаміці конфлікту, зокрема його деескалація.

По-четверте, ще однією важливою характеристикою конфлікту, яку визначає М. Дойч (Deutsch, 1973 р. 8) є історія попередніх (що передують конфлікту) стосунків сторін, які визначають ставлення, переконання та очікування один щодо одного, ступінь поляризації та довіри. Ця історія, як правило, є ключем до виявлення глибинних причин конфлікту.

Насамкінець, у межах ТВК конфлікт не є закритою системою, а тому він може піддаватися втручанням третіх сторін, які здатні допомогти трансформувати конфлікт. Н. Берікер виокремлює дві загальні стратегії втручання третьої сторони у конфлікт. (Beriker, 2008, р.265). Актори можуть втручатися, аби полегшити комунікаційний процес або змінити

структуру конфліктного середовища. У першому випадку третя сторона бере участь безпосередньо у конфліктній взаємодії між учасниками, маючи на меті досягти зменшення напруженості між ними, переосмислення інтересів, пошук спільної мови. Тоді як у другому випадку залученість є більш довготривалою, адже третя сторона має на меті усунути комплексні, структурні, часто невидимі, передумови конфлікту. Така стратегія часто включає зусилля, спрямовані на демократизацію, демілітаризацію, соціально-економічний розвиток, гарантування прав людини.

Медіація є однією з форм втручання у межах першої стратегії. Вона спрямована на сприяння деескалації та переговорам між сторонами і може здійснити відчутний ефект у його трансформації. З цією тезою погоджується і Дж. Беркович, стверджуючи, що медіація може бути найдоступнішим з ефективних методів врегулювання комплексних, складних та асиметричних конфліктів у двадцять першому столітті. (Bercovitch, Jackson, 2009, р. 32)

Згідно з Берковичем, медіацію слід розглядати як «процес врегулювання конфліктів, що пов'язаний із власними зусиллями сторін, але відрізняється від нього, у ході якого сторони звертаються за допомогою або приймають пропозицію допомоги від особи, групи, держави чи організації для зміни або впливу на їхнє сприйняття чи поведінку, без звернення до фізичної сили або до авторитету закону». (Bercovitch, Anagnoson & Wille, 1991, р. 8) Доповнюючи цю дефініцію, науковець виокремлює такі характерні риси цього процесу (Bercovitch, Jackson, 2009, р. 34):

- є розширенням та продовженням мирного управління конфліктом;
- передбачає втручання третьої сторони - окремої людини, групи чи організації, що має власні цінності, ресурси та інтереси - у конфлікт між двома або більше державами чи іншими суб'єктами;
- непримусова, ненасильницька і незобов'язуюча форма втручання;
- добровільна форма втручання. Сторони конфлікту зберігають контроль за результатами (не завжди - над процесом) конфлікту, так само як і право прийняти або відхилити пропозиції медіаторів;
- як правило, діє *ad hoc* (тобто, медіатори докладають певне зусилля або низку зусиль, а потім медіація припиняється з домовленістю або без неї);
- медіатори вступають у конфлікт (...) аби вплинути на нього, змінити його, вирішити, трансформувати його;
- медіатори приносять із собою (...) ідеї, знання, ресурси та інтереси власної групи чи організації, яку вони представляють. Медіатори

часто мають власні судження та порядок денний щодо того чи іншого конфлікту.

Дефініція, сформульована Берковичем, вичерпно пояснює медіацію як загальне поняття. Поряд з тим, варто враховувати, що на практиці різні суб'єкти медіації усе ж визначають її по-різному. З огляду на те, що в Європейському Союзі розроблено власні документи, які концептуалізують медіацію, виникає потреба з'ясувати, яким є власне європейський підхід.

У самому Європейському Союзі медіацію визначають як «спосіб сприяння *переговорам* між сторонами конфлікту та трансформації конфліктів за допомогою прийнятної [для обох] третьої сторони» (Council of the European Union, 2020, р.3). Її мета полягає у наданні можливості досягти домовленостей, які сторони вважають задовільним і які вони готові реалізувати, а конкретні цілі залежать від характеру конфлікту та очікувань сторін.

Медіація Європейського Союзу може здійснюватися низкою акторів. Інституційними акторами є делегації ЄС, Посли ЄС, Спеціальні посланники та Спеціальні представники ЄС, місії Спільної політики безпеки та оборони, Верховний представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки та інші (Council of the European Union, 2020, р. 12). Медіація не є основною функцією жодного з них, натомість, за потреби, вона додається до закріплених за ними завдань. Команда підтримки медіації (MST) у межах ЄСЗС не здійснює безпосередній процес медіації, але є важливою ланкою у ньому, забезпечуючи консультації щодо ключових аспектів медіації та діалогу, тренінги, коучинг та іншу підтримку. Медіація також може здійснюватися державами-членами, якщо вони діють від імені Євросоюзу або репрезентують європейську інституцію (Council of the European Union, 2020, р. 13), і у партнерстві з недержавними організаціями та акторами громадянського суспільства.

2. Модель оцінки ефективності медіації.

Найчастіше, намагаючись оцінити ту чи іншу діяльність медіатора, автори послуговуються терміном «успіх медіації» (mediation success). «Успіх» головним чином залишається пов'язаним з досягненням офіційної угоди, яка є продуктом процесу медіації.

У той же час, поряд з питанням «Чи є угода?» постає ще одне, не менш важливе – «Чи принесла ця угода реальні результати?» Медіація не виникає у вакуумі; це процес зумовлений конкретною потребою – урегулювати конфлікт. А отже, виникає необхідність оцінити вплив медіації на перебіг та наслідки конфлікту, тобто на взаємозв'язок «медіація-проблема». Саме з ним пов'язане поняття «ефективність медіації». Автори

переважно вживають його як синонім до «успіху», але у Дж. Берковича знаходимо важливе розмежування цих понять. Науковець визначає «успіх» як ширше з них, тоді як «ефективність» розуміє як його «найбільш чітку, конкретну ознаку» (Bercovitch, 2006, р. 293). За Берковичем, медіація є процесом, спрямованим на зміну, а її ефективність – це наявність такої зміни. Відповідно, ознакою ефективності є відчутні досягнуті результати, а неефективності – їх відсутність. Базуючись на такому критерії, Беркович пропонує визначати *ступені* ефективності. Медіація може вважатися:

- *Ефективною*, якщо вона суттєво змінює диспут або вирішує його.
- *Частково ефективною*, якщо зусиллями медіатора вдається забезпечити переговори та певний діалог між сторонами.
- *Обмежено ефективною*, якщо медіація призводить лише до угоди про припинення вогню та зупинення насилля.
- *Неефективною*, якщо вона жодним чином не вплинула на диспут.

Можна сформулювати три загальні критерії для оцінки ефективності медіації у цій статті: 1) наявність чи відсутність угоди між учасниками як продукту медіації; 2) наявність чи відсутність відчутних змін у поведінці сторін та динаміці конфлікту; 3) відповідність чи невідповідність результатів цілям, що їх ставить перед собою медіатор. Для пояснення причин ефективності/неефективності звернемо увагу на контекст та процес діяльності медіатора, зокрема на мотивацію сторін, важелі впливу медіатора та його стратегію.

3. Російсько-грузинська війна як контекст медіації ЄС

Російсько-грузинська війна вийшла далеко за межі регіонального порядку денного, привернувши увагу усієї міжнародної спільноти, і Європейського Союзу зокрема. Важливим цей конфлікт став не лише для Євросоюзу як глобального актора, а й для Євросоюзу як медіатора. Цей конфлікт став першим, у який ЄС втрутився у ролі медіатора.

Можемо виділити важливі для подальшого аналізу характеристики конфліктної системи. Такими характеристиками є (1) багаторівневність, (2) присутність мета-конфлікту у цій системі та (3) мінімальна зона можливої згоди між сторонами.

Конфліктна система, окрім Грузії та Росії, включає Абхазію та Південну Осетію, кожна з яких мала власний конфлікт з Грузією. Тому доцільно говорити про «гніздові» (nested) конфлікти, або про декілька рівнів, на кожному з яких сторонами є різні актори, що мають різні цілі і питання для вирішення. На це звертає увагу С. Релітц, досліджуючи залученість ЄС у вирішення грузино-абхазького конфлікту (Relitz, S. (forthcoming), p.13). Науковець виокремлює 4 таких рівні: 1) внутрішній

міжетнічний (між етнічними групами самопроголошених республік); 2) внутрішній міжгруповий (між республіками та Грузією, що охоплює питання суверенітету над територією); 3) міждержавний (Грузія та Росія); 4) геополітичний (між Росією та Заходом). Сторони розглядають *різні* рівні як першочергові. У той час як для республік таким є 2-ий рівень, Грузія відкидає його, зосереджуючись на 3-му. Росія не визнає себе стороною конфлікту, тим самим заперечуючи російсько-грузинський рівень; для неї найбільш актуальним є останній. Таким чином, відсутнє єдине «поле взаємодії» між сторонами.

Відсутність такого поля зумовлена конкуруючими дискурсами кожної зі сторін, які визначають різні інтерпретації конфлікту. Так, у наративах самопроголошених республік конфлікти є грузино-абхазьким та грузино-осетинським. Ці наративи описують давнє коріння державності у республіках, таку ж давню боротьбу за культурне та національне виживання, дихотомією до якого стало грузинське правління (Broers, 2014, p. 565). Грузія, від ранньорадянського періоду і до сьогодні, характеризується як колоніаліст, агресор, що проводить політику ненависті та шовінізму щодо Абхазії та Південної Осетії (Політика Грузії в отношении Южной Осетии остается захватнической, дата звернення: 08.02.2021).

Грузинський наратив описує зовсім інший конфлікт – грузино-російський, де Росія анексувала грузинські території. За цією логікою, якщо усунути вплив Росії, абхази та південні осетини приймуть Грузію за власним бажанням. Такі переконання яскраво проявляються у риторичі М. Саакашвілі. Так, у 2005 році президент заявляє, що «осетинської проблеми в Грузії *не існує*; натомість існує «проблема в грузино-російських відносинах стосовно деяких територій». (Saakashvili, 2005) Так само, виступаючи перед Генеральною асамблеєю ООН у вересні 2007 року, президент стверджує, що «*єдиною* перешкодою для інтеграції Південної Осетії є сепаратистський режим, сформований службою безпеки сусідньої Росії...». (Civil Georgia, 2007)

Нарешті, РФ визначає себе як «миротворця і посередника», що усвідомлює «свою відповідальність за забезпечення виживання братніх народів перед лицем агресивного, шовіністичного курсу Тбілісі» (Заявление МИД России, дата звернення: 08.02.2021). Цей курс пов'язують *безпосередньо з особистістю* М. Саакашвілі, якого Д. Медведєв красномовно охарактеризував як «абсолютно нерукопожатное лицо» (Цели занять Тбилиси и свергнуть режим Саакашвили в августе 2008 года не было – Медведев, дата звернення: 09.02.2021) і якого підтримує «ворожий Захід». Для Москви, конфлікт відбувається на

ширшому тлі російсько-західного антагонізму, корені якого можна знайти в російській зовнішньополітичній ідентичності кінця 2000-х рр.. Антагонізм – не лише про геополітичне протистояння з НАТО, на якому наголошують дослідники-реалісти і значення якого не слід применшувати. Однак і про статусний антагонізм, що полягав у недостатньому визнанні Заходом Росії як рівного собі. Центральною для ідентичності Росії була ідея «великої держави», яка не могла прийняти вищість Європи, натомість хотіла бути сприйнята як рівноправний партнер. Депривація російської потреби у визнанні була визначальним фактором на цьому рівні конфлікту.

4. Медіація ЄС в російсько-грузинському конфлікті та оцінка її ефективності

Eman I.

На серпневу ескалацію Євросоюз відреагував не зволікаючи. Міністри закордонних справ Франції та Фінляндії – Бернар Кушнер та Александр Стубб відповідно – діючи як представники ЄС, прибули до Тбілісі 9 серпня. У ході консультації з грузинським міністром закордонних справ Екою Ткешелашвілі вони розробили проект угоди про припинення вогню, який після того було погоджено з М. Саакашвілі. Проект містив три головні пункти: припинення бойових дій, визнання Росією територіальної цілісності Грузії та швидке відновлення довоєнного статусу-кво. Наступним кроком після отримання підпису грузинського президента стало обговорення чорнового варіанту угоди з російською стороною.

У цей момент Франція, що головувала у Європейській раді, взяла на себе подальший процес. Президент Саркозі, який починаючи з 10 серпня вів телефонні розмови з Медведєвим та Саакашвілі, вирішив поїхати до Москви. 12 серпня на зустрічі з російським президентом Саркозі запропонував ще один, власний, варіант угоди, однак його було відхилено. У певний момент переговори зайшли в глухий кут через категоричну позицію російської сторони. (Asmus, 2010, p. 199) Саркозі все ж зміг переконати Медведєва прийняти умови припинення вогню. На основі пропозицій французького президента, було узгоджено 6 пунктів плану Government of Georgia, Six Point Peace Plan, 2008):

1. Не звертатися до застосування сили;
2. Остаточо припинити усі військові дії;
3. Вільний доступ до гуманітарної допомоги;
4. Повернення збройних сил Грузії на місця їх постійної дислокації;
5. Виведення збройних сил Росії на лінію, де вони перебували до початку бойових дій. До створення міжнародних механізмів - уживання російськими миротворцями додаткових заходів безпеки;

6. Початок міжнародного обговорення шляхів забезпечення сталої безпеки Абхазії та Південної Осетії.

З одного боку, вони були логічним продовженням зусиль Кушнера та Стубба. З іншого ж боку – не включали пункт про територіальну цілісність Грузії. Така форма плану значною мірою була поступкою медіатора Росії. Коли переговори опинилися у безвихідній точці, медіатор опинився перед вибором: або залишитися ні з чим, або прийняти вимогу Росії щодо цього питання. Пізніше це питання французький президент прокоментував так: «ми можемо спробувати вирішити всі питання одночасно і в підсумку не досягти результату взагалі, або ж спробувати відновити мир і в [подальшому] діалозі знайти довгострокове рішення...». (Asmus, 2010, p.202)

Після чого відбулася зустріч Саркозі та Саакашвілі, у результаті якої 15 серпня президент Грузії підписав розроблений документ (французьку версію). Президент Росії 16 серпня підписав російську версію угоди.

Чітких термінів виконання цих пунктів не було окреслено, чим скористалася Росія. Вогонь було припинено, але упродовж серпня російські війська продовжували залишатися на території Грузії. З огляду на це, Євросоюз скликав надзвичайний саміт в Авіньйоні. На саміті було прийнято рішення призупинити переговори щодо нової угоди про співпрацю з Росією, доки остання повністю не виконає умови плану. Окрім цього, розраховуючи, що присутність міжнародних спостерігачів позбавить Москву можливості виправдовувати присутність своїх військ у цих районах, ЄС приймає рішення про розгортання моніторингової місії у Грузії. В Авіньйоні Ніколя Саркозі заявив, що ЄС «однозначно засуджує непропорційну реакцію Москви, але не хоче переривати діалог» (Россия готова по-новому оценить отношения с Евросоюзом, дата звернення: 01.03.2021). Він оголосив про намір ще раз прибути в Москву разом з Верховним представником ЄС з питань зовнішньої політики і безпеки Хав'єром Соланою і главою Єврокомісії Жозе Мануелем Баррозу, аби домовитися про ще одну угоду щодо імплементації 6-пунктового плану.

Переговори відбулися 8 вересня і завершилися згодою російської сторони на виведення своїх військ. Рівно через місяць цивільна моніторингова місія Євросоюзу EUMM, розгорнута в Грузії на початку жовтня, засвідчила, що Росія завершила більшу частину процесу. Однак Грузія продовжувала вимагати відступу російських військ з усієї території, тобто включно з Абхазією і Південною Осетією. На що Росія стверджувала, що частина угоди, що стосуються виведення військ, не може застосовуватися до цих територій, враховуючи факт визнання їх як незалежних республік. До

того ж, підписані з ними договори передбачали створення там постійної російської військової присутності. Згідно з позицією EUMM, «присутність військового персоналу та техніки Російської Федерації в Південній Осетії та Абхазії є порушенням частини Угоди». (EUMM, About Us, Accessed: 02 March 2021).

Eman II.

Згідно з угодою 8 вересня, перший раунд Женевських дискусій, що мали на меті забезпечення безпеки та стабільності в регіоні, відбувся 15 жовтня 2008 року. Переговори тривають до сьогодні і відбуваються чотири рази на рік: з жовтня 2008 року до березня 2021 року було проведено 51 раунд. Участь беруть представники сторін конфлікту (Грузії, Росії, самопроголошених республік), а також Сполучених Штатів у якості зацікавленої сторони. Європейський Союз, ООН та ОБСЄ діють у якості співмедіаторів, серед яких ЄС належить провідна і найбільш активна роль.

На етапі визначення учасників переговорів відразу з'являються нюанси. По-перше, участь представників Абхазії та Південної Осетії, яка від початку була спірним питанням. Самопроголошені республіки заявили, що братимуть участь лише як рівноправні учасники процесу; на цьому ж систематично наполягала і Росія. Тоді як Грузія категорично заперечувала таку участь на рівних, оскільки це означало б визнання їхнього офіційного статусу.

По-друге, Росія не розглядає себе як *сторону* конфлікту. Згідно з російською риторикою, «у женецьких зустрічах (...) беруть участь представники Абхазії, Грузії та Південної Осетії, а також ЄС, ОБСЄ, ООН, Росії та США як безпосередньо залучені раніше у справі врегулювання і як зацікавлені у стабільності та безпеці на Південному Кавказі». (Выступление Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на открытии международной конференции Бергдорфского форума «Ответственность России в мировой политике», дата звернення: 16.03.2021). Врегулювання кавказької кризи – це предмет взаємодії між Росією та Євросоюзом в регіональних справах, а Женевські переговори – це майданчик, де «дві регіональні країни беруть на себе відповідальність» за її вирішення. Таким чином, своє місце на переговорах Росія визначає *серед посередників* і зацікавлених сторін, які вирішують конфлікти між Грузією з одного боку, і Абхазією та Південною Осетією – з іншого. Очевидно, що така позиція не співпадає з грузинською, яка на Женевських переговорах обговорює конфлікт з Росією.

Тож з огляду на згадані протиріччя, першочерговим завданням для ЄС як медіатора стало утримати сторони за переговорним столом і сприяти їхній спільній роботі. Окрім цього, цілями, яких Євросоюз прагнув досягти у рамках переговорів були: 1) деескалація напруженості в зонах конфлікту та

двосторонніх відносинах між Росією та Грузією та між Грузією і самопроголошеними республіками; 2) запобігання подальшому розгортанню конфлікту; 3) поступове будівництво довіри між сторонами. (Merlingen, Ostrauskaite, 2009, p. 24) Варто підкреслити, що ці цілі стосуються, передусім, *управління* конфліктом, а не його *вирішення*. На цьому наголошував і безпосередній агент європейської медіації, Спеціальний представник ЄС з Південного Кавказу та кризи в Грузії Герберт Зальбер: «... перед нам постає завдання врегулювати суперечку, але ми не уповноважені обговорювати ядро цієї суперечки, яким є політичний статус Абхазії та Південної Осетії. Ми уповноважені займатися безпекою та стабільністю цих регіонів». (European Union, 2016, p.2)

Перед оцінкою ефективності медіації ЄС, тезово окреслимо основні результати європейської медіації на кожному з етапів. На першому з них мали місце такі:

1. Укладення угоди про припинення вогню між сторонами;
2. Фактична деескалація конфлікту до ненасильницького рівня як наслідок цієї угоди;
3. Згода сторін на перехід до наступного етапу врегулювання, передбаченого угодою;
4. Впровадження механізму контролю за виконанням умов досягнутої у процесі медіації угоди;
5. Неповне виконання Росією одного з пунктів плану (виконано з точки зору РФ, невиконано з точки зору Грузії та ЄС).

На другому етапі ключовими результатами були:

1. Організація єдиного переговорного майданчика із залученням усіх сторін конфлікту, що спрямований на *управління* конфліктом;
2. Підтримання «життєздатних» переговорів, попри періодичні перешкоди з боку представників самопроголошених республік та Росії;

У межах діяльності цього майданчика:

3. Досягнення згоди між сторонами з другорядних питань;
4. Відсутність суттєвого прогресу з найголовніших питань;
5. Неповне виконання 6-пунктового плану однією зі сторін (пункту 5 Росією).

Визначивши результати, маємо змогу перейти до оцінки того, наскільки ефективним виявилось втручання. Для цього варто співставити його результати з критеріями ефективності, які було виокремлено вище, а саме: 1) наявність чи відсутність угоди між учасниками як продукту медіації; 2) наявність чи відсутність відчутних змін у поведінці сторін та динаміці конфлікту; 3) відповідність чи невідповідність результатів цілям, що їх ставить перед собою медіатор.

Етап I.

Критерій 1: повна відповідність. У результаті європейського втручання Росія та Грузія підписали угоду, умови якої було виконано (за винятком виконання Росією пункту №5).

Критерій 2: висока відповідність. У поведінці сторін та характері конфлікту можна відзначити відчутні зміни. Перш за все, завдяки зусиллям медіатора вдалося зупинити просування Росії, сили якої знаходилися у декількох годинах від грузинської столиці. Уклавши угоду про припинення вогню, сторони припинили бойові дії, які не відновилися у подальшому. Сторони також погодилися на діалог, який пізніше розпочався в Женеві, таким чином, конфлікт перейшов на ненасильницький рівень.

Критерій 3: висока відповідність. Першочерговими цілями ЄС на цьому етапі були не допустити окупації Грузії Росією та запобігти подальшій військовій ескалації конфлікту. Цього вдалося досягти. Окрім того, важливо було забезпечити стає припинення вогню між сторонами, тобто аби сторони дотримувалися умов 6-пунктового плану. Це також вдалося, за винятком пункту щодо виведення російських військ.

У підсумку, результати цього етапу медіації загалом відповідають переліченим критеріям, що дозволяє зробити висновок про високий ступінь ефективності втручання.

Етап II.

Критерій 1: низька відповідність. Женевські дискусії виявилися достатньо неоднозначним майданчиком. З одного боку, вони залишаються єдиним інклюзивним форматом, важливість якого визнають як медіатори, так і сторони конфлікту. Важливо, що попри значні розбіжності в позиціях останніх, вони залишаються за столом переговорів і мали змогу досягти окремих результатів. З іншого ж боку, відчутний прогрес у вирішенні найважливіших питань – незастосування сили та повернення біженців та ВПО – відсутній. Угоди щодо них так і не вдалося досягти упродовж п'яти десятків переговорних раундів, що є суттєвим мінусом у контексті цього критерію.

Критерій 2: низька відповідність. Що стосується динаміки конфлікту та безпекової ситуації на території Грузії, то у період 2009-2011 рр. відбулося декілька локальних збройних інцидентів на адміністративних кордонах з Абхазією та Південною Осетією. Окрім того, мали місце часті затримання громадян Грузії на пунктах пропуску, контрольованих російськими та абхазькими/південноосетинськими силами. Разом із тим, після серпневих подій масштабні бойові дії не відновлювалися, конфлікт залишився у фазі деескалації. Попри періодичні інциденти на кордонах, які відбувалися і після 2011 року, *Conflict Barometer* станом на 2017 рік визначає ситуацію з безпекою як «відносно стабільну». (НІК,

2017, р. 20). Однак навіть в умовах загальної стабілізації, проблеми «бордеризації» та затримань грузинських громадян досі залишаються актуальними і потребують вирішення. Загалом, можна зробити висновок, що конфлікт «застряг» у фазі деескалації: хоча відновлення конфліктного циклу не відбулося, але так само не відбулося і вирішення (settlement).

Критерій 3: середня відповідність. Розглядаючи цілі медіатора, важливо наголосити, що у межах цих переговорів ЄС ставив за мету не *вирішити* конфлікт, а *управляти* ним. Його завданнями були 1) підтримання діалогу між сторонами; 2) деескалація напруженості в зонах конфлікту та двосторонніх відносинах між Росією та Грузією та між Грузією і самопроголошеними республіками; 3) запобігання подальшому розгортанню конфлікту та 4) поступове будівництво довіри між сторонами. Очевидно, що перше завдання було виконано. Друге та третє – частково, зважаючи на наведені вище дані *Conflict Barometer*. Утім, останнє і одне з ключових завдань – побудова довіри – залишається невиконаним.

Отже, результати другого етапу втручання мають низьку або обмежену відповідність критеріям, тож можна зробити висновок про загальну *низьку ефективність* медіації ЄС на даному етапі.

Наостанок виокремимо незалежні змінні, що вплинули на ефективність медіації ЄС в російсько-грузинському конфлікті.

Етап I.

Втручання ЄС у конфлікт відбулося швидко і у потрібний момент, коли сторони мали мотивацію до врегулювання конфлікту. Медіатору вдалося підсилити цю мотивацію завдяки використанню «сильної» стратегії медіації (маніпулювання) та референтної сили. Це, у свою чергу, уможливило досягнення згоди між сторонами.

Для грузинської сторони ситуація значною мірою відповідає визначенню «болючої мертвої точки». Коли розпочалася війна, президент Буш прийняв рішення не йти на ризик того, що російсько-грузинська війна переросте в американсько-російське протистояння та нову холодну війну. (Asmus, 2010, р.191) Роль Сполучених Штатів було визначено як допоміжну, що не включала в себе активне залучення та ініціативу. Таким чином, Грузія не могла розраховувати на свого головного союзника і єдиного актора, що мав достатні можливості для стримування Росії. Самостійне ж ведення війни з набагато сильнішим сусідом було для Грузії катастрофічним сценарієм. Власне, такий сценарій починав усе більше справджуватися по мірі того, як Росія просувалася углиб грузинської території.

Не можна сказати, що прописані в плані умови відповідали довгостроковим інтересам

Грузії. У першу чергу тому, що там не було згадано про її територіальну цілісність, а мовні формулювання, відсутність чітких термінів виконання та можливість різних інтерпретацій викликали чимало запитань. Поряд з тим, усвідомлення об'єктивної загрози та нестачі власних ресурсів змушували шукати терміновий вихід з «болючої мертвої точки». Крім того, відчуття критичності у сприйнятті грузинської сторони було підсилено самим медіатором. Так, під час переговорів між Саакашвілі та Саркозі, останній неодноразово наголошував на відсутності альтернатив: «Якщо Ви не підпишете [угоду], російські танки незабаром будуть тут». (Asmus, 2010, р.206). Таку стратегію можна визначити як маніпулятивну: хоча медіатор не застосовував власних важелів впливу, він сформулював ультиматум – або запропоноване рішення, або катастрофічний сценарій. Завдяки такій стратегії, медіатор мав змогу посилити готовність Грузії погодитися на пропозицію, яка уможливила вихід з БМТ, хоча і не цілком відповідала інтересам.

А ось у Росії альтернативи були, тому переконати цю сторону стало для ЄС серйозним викликом. РФ на момент втручання не знаходилася у «болючій мертвої точці», а тому була менш схильною до компромісу. Тим не менш, серед альтернатив Росія обрала ту, яку пропонував ЄС (хоча і з поправками до цих пропозицій). Чому?

По-перше, російська сторона, так само як і грузинська, мала мотивацію запобігти подальшому розгортанню військового протистояння. Завдання, якими Росія обґрунтувала свою участь у конфлікті – зупинити геноцид осетинського населення і захистити російських громадян – по суті були виконані. Подальший наступ та окупація усієї території Грузії очевидно виходили за рамки цього завдання і не могли бути розцінені міжнародною спільнотою інакше, ніж як агресія щодо сусідньої держави. Для Росії продовження повномасштабної війни коштувало би дорого, адже призвело би до дискредитації на міжнародній арені та погіршення відносин із західними державами. Як було згадано в розділі II, ідея «великої держави» була центральною для російської ідентичності і саме вона визначала її поведінку у відносинах із Заходом. Росія прагнула показати, що вона саме така, велика, держава. Поряд з цим, вона прагнула визнання себе як рівноправного партнера. А таке визнання було можливим лише за умови *взаємодії*, а не ізоляції та міжнародного остракізму, до яких могли призвести продовження війни і окупація Грузії.

По-друге, ця мотивація була підсилена впливом медіатора. Р. Асмус стверджує, що у розпорядженні медіатора не було достатньо сили та важелів, аби вплинути на поведінку

Москви, а особливо в умовах повної готовності російських сил взяти Тбілісі. (Asmus, 2010, p. 196) Справді, ЄС не міг застосувати економічні важелі через різницю у ставленні країн-членів до РФ. До того ж, цей важіль неможливо було застосувати «тут і зараз», тоді як ситуація потребувала саме такого. Що стосується інших видів сили (експертної, легітимної чи інформаційної), то, у російській перспективі, Євросоюз їх також не мав.

Однак, будучи тим «Заходом», від якого РФ прагнула визнання, ЄС мав певний ступінь референтної сили. Звичайно, Росія не розглядала його як схожого або як взірця, однак їхні відносини мали для неї значну вагу. Медіатор зробив на цьому акцент у своїй стратегії, наголошуючи, що подальша агресія може «назавжди зруйнувати відносини Росії із Заходом, так само як і надії президента модернізувати та вестернізувати Росію». (Asmus, 2010, p.198) До цього ж важеля ЄС звернувся і після ключових переговорів, під час саміту в Авіньйоні.

Таким чином, на цьому етапі між сторонами існувала зона можливої згоди: кожна з них мала мотивацію завершити збройне протистояння, а отже вони мали спільний інтерес. Використовуючи «сильну» стратегію посередництва, медіатору вдалося підсилити цю мотивацію. У випадку Грузії – підсилити сприйняття «болючої мертвої точки», в якій вона опинилася, а у випадку Росії – застосувавши референтну силу (відносини Росія-Захід) як важіль впливу.

Етап II.

На відміну від попереднього етапу, мотивація учасників, за винятком Грузії, була мінімальною. Так само мінімальною була і зона можливої згоди між учасниками Женевських переговорів. В умовах наявності таких контекстуальних факторів, застосовані стратегії медіації – фасилітація та формулювання – виявилися недостатніми для досягнення суттєвого прогресу. Вплинути на сторони або змінити їхню мотивацію медіатор не міг, адже йому не вистачало важелів впливу.

Якщо розглядати мотивацію учасників до вирішення та врегулювання конфлікту у рамках Женевських дискусій, то її вдається відзначити лише у Грузії. РФ розглядала участь у переговорах передусім як виконання плану Медведева-Саркозі, демонструючи, що «Росія прагне виконувати угоди». До того ж, вона не визнає себе стороною конфлікту: у російській реальності, сторонами є Грузія та відокремлені регіони, на захист яких РФ виступила у серпні 2008 року. Окрім демонстрації себе як актора, гідного довіри, а також самоствердження у ролі гаранта безпеки у регіоні, Росія не мала відчутних очікуваних вигод від цього процесу. Більше того, її можна охарактеризувати як сторону, яку

в літературі називають *spoiler* – тобто як актора, що прагне розладнати мирний процес, оскільки конфліктний статус-кво більшою мірою відповідає їхнім інтересам, аніж вирішення конфлікту. (Greig, Diehl, 2012, p. 133) Встановлений після серпневої війни статус-кво цілком відповідав її інтересам, а відтак РФ не мала спонукання його змінювати.

Так само мінімальною була мотивація Абхазії та Південної Осетії. Їх також влаштував статус-кво після війни 2008 р., оскільки відокремившись від Грузії і маючи альтернативу реінтеграції завдяки підтримці РФ, вони розглядали конфлікт як вирішений. Женевські дискусії для них – радше спосіб міжнародної соціалізації, адже навіть не маючи визнання, фактично вони отримали змогу вести переговори з іншими міжнародними акторами у рамках офіційного процесу.

Тоді як Грузія мала мотивацію як до вирішення, так і до врегулювання конфлікту. Потреба у відновленні територіальної цілісності, відсутність зобов'язання про незастосування сили від РФ, російська військова присутність на території відокремлених регіонів, невирішене питання біженців з Абхазії та Південної Осетії – стимули, що лежали в основі цієї мотивації. Однак грузинська сторона не мала змоги реалізувати ні те, ні інше. Вирішення конфлікту, тобто усунення його глибинних причин, априорі неможливе у межах Женеві, оскільки ці причини на переговорах не розглядаються. Врегулювання ж – суттєво обмежене відсутністю спільного «поля взаємодії» між учасниками.

Враховуючи особливості конфліктної системи, виділені у розділі II, можна стверджувати, що між сторонами конфлікту не було такого «поля», тобто певного спільного інформаційного простору та спільного смислу. Між «різними реальностями», в яких існують сторони, бракувало точок дотику. Мета-конфлікт не дозволяє навіть дати відповідь на найпростіше питання – який саме диспут ЄС вирішують у Женеві? Між Грузією та Росією, як це бачить грузинська сторона? Чи між Грузією та самопроголошеними республіками, що відповідає «реальності» Абхазії, Південної Осетії та РФ?

Відсутність цього поля ускладнює прогрес щодо тих питань, які розглядаються у рамках робочих груп. Взаємне зобов'язання про незастосування сили – яскравий приклад цього. Так само як і питання про остаточне виконання Росією пункту про виведення сил: в російській, абхазькій та південноосетинській «реальності» ці сили розміщені на території незалежних держав, в грузинській – на її території, яку окупувала Росія. Суттєвою перешкодою для пошуку конструктивних рішень є також сприйняття сторонами одна одної. У дискурсах кожної яскраво виражені ворожнеча, недовіра

та загроза – основні фільтри, які впливають на їхнє сприйняття і які нівелюють можливість кооперації та консенсусу.

Поряд з несприятливими контекстуальними факторами, варто звернути увагу на те, яку стратегію застосовував медіатор і як це відобразилося на ефективності. Діяльність Євросоюзу загалом відповідала стратегії фасилітації: перед раундами переговорів представники ЄС здійснювали підготовчі поїздки в регіон, з'ясовували запити та потреби кожної сторони конфлікту, організовували взаємодію між учасниками в Палаці Націй. Безпосередній агент медіації, спеціальний представник ЄС П. Морель, так само визначив роль ЄС як фасилітатора, який не керує процесом, а лише здійснює сприяння дискусіям. (United Nations, 2008) Також можна відзначити елементи стратегії формулювання, адже медіатор структурує порядок денний, а також пропонує сторонам певні рішення. Наприклад, ініціатива створення Механізмів запобігання інцидентам та реагування на них надійшла саме від ЄС.

Такі стратегії добре працюють у тих випадках, де сторони прагнуть вирішити конфлікт і, в цілому, готові на компроміс. У цій конфліктній системі вони навряд чи можуть принести значні результати. Аби медіатор міг полегшити комунікацію, необхідним мінімумом є спільне комунікативне поле між учасниками – його в мета-конфлікті немає. Для того, аби сторони погодилися на пропоновані рішення, потрібно, щоб ці рішення належали до зони можливої згоди. Її так само немає, якщо розглядати найважливіші питання.

Що ж стосується стратегії маніпулювання, то її застосування не було можливим, оскільки вона передбачає використання важелів впливу, яких у ЄС недостатньо. У першу чергу, по відношенню до Росії. Як наголошують науковці (С. Волф та Р. Вітман, А. Махашвілі, Н. Міхелідзе) відсутність впливу на РФ відчутно обмежує можливості ЄС як медіатора, адже саме ця сторона є «спойлером», до того ж має значний вплив на самопроголошені республіки. Референтна сила, згадана раніше, перестала бути актуальною. Після закінчення бойових дій загроза того, що відносини зіпсуються через конфлікт, практично зникла, адже Євросоюз та Росія досить швидко повернулися до *business as usual*. (Liik, 2019, p.278) Відсутність єдиної позиції держав-членів щодо Росії унеможливила використання і економічних важелів. Вплив ЄС на самопроголошені республіки також мінімальний, адже російська присутність зменшує для них привабливість будь-якої європейської допомоги.

Таким чином, головним викликом для ЄС на цьому етапі був саме контекст конфлікту. Оскільки сторони звертаються до різних рівнів конфлікту, між ними відсутнє єдине поле

взаємодії. До того ж, лише грузинська сторона мала достатній рівень мотивації, тоді як Росія та самопроголошені республіки – мінімальний. В таких складних для медіатора умовах застосування стратегій фасилітації та формулювання не було достатньо, аби допомогти сторонам подолати описані вище перешкоди. Відсутність у ЄС важелів впливу на сторони можна вважати додатковим несприятливим фактором, який не дозволив медіатору застосувати сильнішу стратегію.

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку

Медіацію варто розуміти як процес врегулювання конфлікту, що пов'язаний із власними зусиллями сторін, але відрізняється від нього, у ході якого сторони звертаються за допомогою або приймають пропозицію допомоги від особи, групи, держави чи організації для зміни або впливу на їхнє сприйняття чи поведінку, без звернення до фізичної сили або до авторитету закону. Медіація – обов'язково добровільна і непримусова форма втручання, що передбачає право сторін як прийняти, так і відхилити пропозиції медіатора. Європейську медіацію було визначено як будь-які зусилля окремих або колективних суб'єктів, що представляють Союз, націлені на сприяння переговорам між сторонами та врегулювання конфлікту. Вказаними суб'єктами можуть бути не тільки інституційні актори, а і держави-члени, що діють від імені ЄС.

На основі огляду ключових підходів до оцінки ефективності втручання вдалося виокремити загальні критерії для оцінки ефективності медіації: 1) наявність чи відсутність угоди між учасниками як продукту медіації; 2) наявність чи відсутність відчутних змін у поведінці сторін та динаміці конфлікту; 3) відповідність чи невідповідність результатів цілям, що їх ставить перед собою медіатор. Також було визначено алгоритм дослідження, що відповідає «підходу залежності» (contingency approach) Дж. Берковича. Він включає два загальні кроки: 1) проаналізувати *конфлікт* та виокремити його ключові особливості; 2) проаналізувати *процес* втручання у нього медіатора. Разом з тим було виокремлено чинники, що з високою вірогідністю матимуть вплив на ефективність медіації. Серед них мотивація сторін, важелі впливу медіатора (контекстуальні) та стратегія медіатора (процесуальний).

Виділено такі ключові особливості конфліктної системи російсько-грузинської війни: багаторівневність, присутність мета-конфлікту та мінімальна зона можливої згоди між сторонами. Серед рівнів можна виділити: а) внутрішній міжетнічний (між етнічними групами самопроголошених республік); б) внутрішній міжгруповий (між республіками

та Грузією, що охоплює питання суверенітету над територією); в) міждержавний (Грузія та Росія); г) геополітичний (між Росією та Заходом). Інтерпретації щодо сторін, причин і самої природи конфлікту у кожного з акторів не співпадають, що зумовлює мета-конфлікт, тобто конфлікт щодо самої сутності конфлікту. До того ж, базові інтереси сторін є взаємовиключними, тому можна говорити про мінімальну зону можливої згоди у цьому конфлікті.

Проаналізовано два етапи втручання ЄС як медіатора – медіацію в «гарячій фазі» конфлікту та посередництво на Женевських переговорах. Результатами на першому етапі втручання стали: 1) укладення угоди про припинення вогню між сторонами; 2) деескалація конфлікту до ненасильницького рівня; 3) згода сторін на перехід до мирного врегулювання; 4) впровадження механізму контролю за виконанням умов досягнутої у процесі медіації угоди; 5) неповне виконання Росією одного з пунктів. На другому етапі ключовими результатами були: 1) організація єдиного переговорного майданчика із залученням усіх сторін конфлікту; 2) підтримання «життєздатних» переговорів, попри періодичні перешкоди з боку представників самопроголошених республік та Росії. У межах діяльності цього майданчика: 3) досягнення згоди між сторонами з другорядних питань; 4) відсутність суттєвого прогресу з найголовніших питань.

Співставивши результати з критеріями, переліченими вище, вдалося оцінити

ефективність медіації. Результати першого етапу загалом відповідають переліченим критеріям, що дозволило зробити висновок про високий ступінь ефективності втручання. Тоді як результати Женевських переговорів мають низьку або обмежену відповідність критеріям, що вказує на низьку ефективність медіації ЄС на цьому етапі.

Наостанок, з'ясовано, які незалежні змінні вплинули на ефективність втручання. У відповідності до теоретичних рамок дослідження, проаналізовано контекстуальні та процесуальні незалежні змінні. До перших належить мотивація сторін до врегулювання конфлікту, а також важелі впливу ЄС на них; процесуальна змінна – це стратегія медіатора безпосередньо під час переговорів. На першому етапі мали місце достатній рівень мотивації у поєднанні з «сильною» стратегією посередника. Аби схилити сторони до згоди, медіатор успішно скористався «болючою мертвою точкою» (у випадку Грузії) та референтною силою як важелем впливу (у випадку Росії). Під час Женевських переговорів мотивація сторін була мінімальною, натомість медіатором застосовано менш активні стратегії. The experience of the European Union mediation in the Russian-Georgian War of 2008

Підхід, використаний у цьому дослідженні, може застосовуватися до оцінки ефективності медіації як ЄС, так і інших акторів під час врегулювання конфліктів на пострадянському просторі, зокрема, і в випадку російсько-української війни, що залишилася поза межами аналізу, проведеного в цьому дослідженні.

EXPERIENCE OF MEDIATION OF THE EUROPEAN UNION IN THE RUSSIAN-GEORGIAN WAR OF 2008

Galina Solovey, Cand. Philos. Sciences, Senior Teacher, Department of International Relations, National University of Kyiv-Mohyla Academy, 2 Skovorody vul., Kyiv Ukraine, 04070, e-mail: hsolovei@ukma.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9535-4447>

Katerina Kovtun, student of the master's program, Department of Psychology, National University of Kyiv-Mohyla Academy, vul. Skovoroda, 2, Kiev, Ukraine, 04070, e-mail: kateryna.kovtun@ukma.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8076-1840>

The article is devoted to defining evaluation criteria and explaining the reasons for the effectiveness and ineffectiveness of European Union mediation in the 2008 Russian-Georgian war. The analysis of the effectiveness of EU intervention in conflicts as a mediator is almost unexplored in Ukraine: Ukrainian scientists consider EU peacekeeping in a broad sense, but does not specifically focus on mediation. This article is an attempt to scientifically assess the effectiveness of the EU as a mediator in the Russian-Georgian war on the basis of developed criteria. The work is written within the general framework of the conflict resolution paradigm, and elements of the constructivist paradigm are also used to explain the meta-conflict present in the conflict system - the difference in narratives of the conflicting parties, which reduced the possibility of successful mediation. The context and process of European mediation were revealed using the case study method. The historical method was used to determine the root causes of the conflict. Using the method of discourse analysis, the features of the conflict system were determined. The paper identifies theoretical approaches to assessing the effectiveness of intervention, describes the features of the conflict system of the Russian-Georgian war, describes the process of European Union intervention in the conflict. The effectiveness of mediation in two stages is analyzed - mediation in the "hot phase" of the conflict and mediation in the Geneva negotiations. The effectiveness at each stage was evaluated according to the criteria formed on the basis of the above theoretical approaches. Contextual (motivation of the parties, levers of influence of the mediator) and procedural (strategy of the mediator) independent variables were analyzed. It was concluded that the degree of effectiveness of the intervention was determined by the interaction of these factors at each stage, but not one of them. The approach used in this study can be applied to assessing the effectiveness of mediation by both

the EU and any other actor in resolving post-Soviet conflicts, particularly in the case of the Russian-Ukrainian war, which remained outside the scope of the study.

Key words: Mediation, Russian-Georgian war, conflict resolution, international conflict, Georgia, Russia, European Union.

ОПЫТ МЕДИАЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В РОССИЙСКО-ГРУЗИНСКОЙ ВОЙНЕ 2008 ГОДА

Соловей Галина Сергеевна, канд. филос. наук, старший преподаватель, кафедра международных отношений, Национальный университет «Киево-Могилянская Академия», ул. Сковороды, 2, Киев, Украина, 04070, e-mail: hsolovei@ukma.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9535-4447>

Ковтун Екатерина Владимировна, студентка магистерской программы, кафедра психологии, Национальный университет «Киево-Могилянская Академия», ул. Сковороды, 2, Киев, Украина, 04070, e-mail: katernyna.kovtun@ukma.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8076-1840>

Статья посвящена определению критериев оценки и объяснению причин эффективности и неэффективности медиации Европейского Союза в российско-грузинской войне 2008 года. Анализ эффективности вмешательства ЕС в конфликты в роли медиатора в Украине почти не исследована: отечественная научная мысль рассматривает миротворческую деятельность ЕС в широком смысле, однако именно на медиации не фокусируется. Эта статья является попыткой научной оценки эффективности деятельности ЕС как медиатора в российско-грузинской войне на основе разработанных критериев. Работа написана в общих рамках парадигмы урегулирования конфликтов, также использованы элементы конструктивистской парадигмы для объяснения имеющегося в конфликтной системе мета-конфликта - разницу нарративов конфликтующих сторон, которая уменьшала возможность успешной медиации. С помощью метода кейс-стади было раскрыто контекст и процесс европейской медиации в указанном конфликте. Исторический метод был применен для определения глубинных причин конфликта. С помощью метода дискурс-анализа были определены особенности конфликтной системы. В работе определены теоретические подходы к оцениванию эффективности вмешательства, охарактеризованы особенности конфликтной системы российско-грузинской войны, описан процесс вмешательства Европейского Союза в конфликт. Проанализирована эффективность медиации на двух этапах - медиации в «горячей фазе» конфликта и посредничество в Женевских переговорах. Эффективность на каждом этапе оценена в соответствии с критериями, сформированными на основании вышеупомянутых теоретических подходов. Были проанализированы контекстуальные (мотивация сторон, рычаги влияния медиатора) и процессуальные (стратегия медиатора) независимые переменные. Получено заключение, что степень эффективности вмешательства определила взаимодействие этих факторов на каждом из этапов, а не какой-либо из них по отдельности. Подход, использованный в этом исследовании, может применяться к оценке эффективности медиации как ЕС, так и других акторов во время урегулирования конфликтов на постсоветском пространстве, в том числе и в случае российско-украинской войны, который остался за пределами анализа, проведенного в этом исследовании.

Ключевые слова: медиация, российско-грузинская война, разрешение конфликтов, международный конфликт, Грузия, Россия, Европейский Союз.

Література

1. Выступление Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на открытии международной конференции Бергедорфского форума «Ответственность России в мировой политике», Москва, 25 октября 2008 года [Электронный ресурс] // Министерство иностранных дел Российской Федерации. – Режим доступа: https://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/319230 (дата звернення: 16.03.2021). – Назва з экрана.
2. Заявление МИД России [Электронный ресурс] // Министерство иностранных дел Российской Федерации. – Режим доступа: https://www.mid.ru/ko/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2GCdmD8RNlr/content/id/327238 (дата звернення: 08.02.2021). – Назва з экрана.
3. Интервью заместителя Министра иностранных дел России Г.Б.Карасина по юго-осетинской проблематике, опубликованное в журнале «Огонек» № 43, 20-26 октября 2008 года [Электронный ресурс] // Министерство иностранных дел Российской Федерации. – Режим доступа: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/320598 (дата звернення: 17.03.2021). – Назва з экрана.
4. Политика Грузии в отношении Южной Осетии остается захватнической [Электронный ресурс] // РЕС. – Режим доступа: <http://cominf.org/node/1166534756> (дата звернення: 08.02.2021). – Назва з экрана.
5. Россия готова по-новому оценить отношения с Евросоюзом [Электронный ресурс] // DW. – Режим доступа: <https://bit.ly/2PaUAWK> (дата звернення: 01.03.2021). – Назва з экрана.
6. Цели занять Тбилиси и свергнуть режим Саакашвили в августе 2008 года не было – Медведев [Электронный ресурс] // Интерфакс. – Режим доступа: <https://www.interfax.ru/russia/321737> (дата звернення: 09.02.2021). – Назва з экрана.
7. Aggestam, K. (2014). Conflict Analysis and International Relations. In: Nesbitt-Larking P., Kinnvall C., Capelos T., Dekker H. (eds) The Palgrave Handbook of Global Political Psychology. Palgrave Studies in Political Psychology Series. Palgrave Macmillan, London.

8. Asmus, R. D. (2010). *A little war that shook the world: Georgia, Russia, and the future of the West*. New York: Palgrave Macmillan.
9. Bercovitch, J. (1991). *International Mediation and Dispute Settlement: Evaluating the Conditions for Successful Mediation*. *Negotiation Journal*, 7: 17-30
10. Bercovitch, J. (2006). *Mediation Success or Failure: A Search for the Elusive Criteria*. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, Vol. 7, No. 2, pp. 289-302.
11. Bercovitch, J., & Jackson, R. (2009). *Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches*. ANN ARBOR: University of Michigan Press.
12. Bercovitch, J., Anagnoson, J. T., & Wille, D. L. (1991). Some conceptual issues and empirical trends in the study of successful mediation in international relations. *Journal of Peace Research*, 28(1), 7-17.
13. Beriker, N. (2008). *Conflict resolution: the missing link between liberal international relations theory and realistic practice*. In: Sandole, J. D. and Byrne, Sean and Sandole-Staroste, Ingrid and Senehi, Jessica, (eds.) *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*. Routledge
14. Broers, L. (2014). *Unpacking the Meta-Conflict: Claims to Sovereignty, Self-Determination and Territorial Integrity in the Georgian-Abkhazian Conflict*. In Jones, S. F. *The Making of Modern Georgia, 1918-2012: The First Georgian Republic and Its Successors*. Routledge (pp. 563-605).
15. Civil Georgia. (2007, September 27). *Saakashvili Attacks Russia in UN Speech* September <https://civil.ge/archives/113119>
16. Civil Georgia. (2010, November 11). *Saakashvili's Address to European Parliament* <https://civil.ge/archives/185744> (Accessed 19 March 2021)
17. Council of the European Union. (2020, December 11). *Concept on EU Peace Mediation*. Brussels. Retrieved from <https://eeas.europa.eu/sites/default/files/st13951.en20.pdf>
18. Deutsch, M. (1973). *The resolution of conflict: Constructive and destructive processes*. Yale University Press
19. EUMM. *About Us*. https://eumm.eu/en/about_eumm (Accessed: 02 March 2021).
20. European Union. (2016, June 28). *Address by Amb. Herbert Salber, Special Representative for the South Caucasus and the crisis in Georgia*. <https://www.osce.org/whoweare/248976>
21. Government of Georgia, *Six Point Peace Plan - Communiqué of the President of France, Tbilisi, 12 August 2008*. Retrieved from <https://smr.gov.ge/uploads/prev/9bbbc7.pdf>
22. Greig, M.J. and Diehl, P. (2012). *International Mediation*, Polity, Cambridge, UK.
23. HIIK. (2017). *Conflict Barometer 2017*. In *Conflict Barometer 26*. Heidelberg: Heidelberg Institut für Internationale Konfliktforschung. <https://hiik.de/conflict-barometer/bisherige-ausgaben/?lang=en> (Accessed 7 March 2021)
24. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. (2009). *Report. Volume I-III* https://www.echr.coe.int/Documents/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG.pdf
25. Kriesberg, L., & Neu, J. (2018). *Conflict Analysis and Resolution as a Field: Core Concepts and Issues*. Oxford Research Encyclopedia of International Studies. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.512>
26. Liik, K. (2019). *EU-Russia Relations: Where Do We Go from Here?* in *Post-Crimea Shift in EU-Russia Relations: From Fostering Interdependence to Managing Vulnerabilities*, Kristi Raik & András Rácz (eds.) (2019), Tallinn: International Centre for Defence and Security/ Estonian Foreign Policy Institute
27. Mikhelidze, N. (2010). *The Geneva talks over Georgia's territorial conflicts: Achievements and challenges (Documenti IAI 10/25)*. Istituto Affari Internazionali
28. Relitz, S. (forthcoming). *The origin and evolution of the conflict around Abkhazia*. Unpublished manuscript.
29. Saakashvili, M. (2005, September 5). *Georgian president outlines three-stage development strategy at the news conference*. The President of Georgia. <http://www.saakashviliarchive.info/en/PressOffice/News/SpeechesAndStatements?p=2433&i=1>
30. Tsygankov, A. & Tarver-Wahlquist, M. (2009). *Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide*. *Foreign Policy Analysis*. 5. 307 - 326.
31. United Nations. (2008, October 15). *Highlights of press conference after first session of International Discussions on Georgia in Geneva* <https://www.ungeneva.org/en/news-media/press/taxonomy/term/176/43154/highlights-press-conference-after-first-session> (Accessed 15 March 2021)
32. Wendt, A. (1992). *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. *International Organization*, 46(2), 391-425.

References

1. *Vystuplenie Ministra inostrannyx del Rossii S.V.Lavrova na otkrytii mezhdunarodnoj konferencii Bergedorfskogo foruma «Otvetstvennost' Rossii v mirovoj politike»*, Moskow, October,25 2008, // Russian Ministry of Foreign Affairs https://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/319230 (Accessed: 16.03.2021) [In Russian].
2. *Zayavlenie MID Rossii // Russian Ministry of Foreign Affairs*: https://www.mid.ru/ko/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2GCdmd8RNlr/content/id/327238 (Accessed: 08.02.2021) [In Russian].
3. *Interv'yu zamestitelya Ministra inostrannyx del Rossii G. B. Karasina po yugo-osetinskoj problematike // Russian Ministry of Foreign Affairs*: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/320598 (Accessed: 17.03.2021) [In Russian].

4. Politika Gruzii v otnoshenii Yuzhnoj Osetii ostaetsya zahvatnicheskoy // RES.: <http://cominf.org/node/1166534756> (Accessed: 08.02.2021) [In Russian].
5. Rossiya gotova po-novomu ocenit' otnosheniya s Evrosoyuzom // DW. -<https://bit.ly/2PaUAWK> (Accessed: 01.03.2021) [In Russian].
6. Celi zanyat' Tbilisi i svergnut' rezhim Saakashvili v avguste 2008 goda ne bylo – Medvedev // Interfax.: <https://www.interfax.ru/russia/321737> (Accessed: 09.02.2021) [In Russian].
7. Aggestam, K. (2014). Conflict Analysis and International Relations. In: Nesbitt-Larking P., Kinnvall C., Capelos T., Dekker H. (eds) The Palgrave Handbook of Global Political Psychology. Palgrave Studies in Political Psychology Series. Palgrave Macmillan, London.
8. Asmus, R. D. (2010). A little war that shook the world: Georgia, Russia, and the future of the West. New York: Palgrave Macmillan.
9. Bercovitch, J. (1991). International Mediation and Dispute Settlement: Evaluating the Conditions for Successful Mediation. *Negotiation Journal*, 7: 17-30
10. Bercovitch, J. (2006). Mediation Success or Failure: A Search for the Elusive Criteria. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, Vol. 7, No. 2, pp. 289-302.
11. Bercovitch, J., & Jackson, R. (2009). Conflict Resolution in the Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches. ANN ARBOR: University of Michigan Press.
12. Bercovitch, J., Anagnoson, J. T., & Wille, D. L. (1991). Some conceptual issues and empirical trends in the study of successful mediation in international relations. *Journal of Peace Research*, 28(1), 7-17
13. Beriker, N. (2008). *Conflict resolution: the missing link between liberal international relations theory and realistic practice*. In: Sandole, J. D. and Byrne, Sean and Sandole-Staroste, Ingrid and Senehi, Jessica, (eds.) *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*. Routledge
14. Broers, L. (2014). Unpacking the Meta-Conflict: Claims to Sovereignty, Self-Determination and Territorial Integrity in the Georgian-Abkhazian Conflict. In Jones, S. F. *The Making of Modern Georgia, 1918-2012: The First Georgian Republic and Its Successors*. Routledge (pp. 563-605).
15. Civil Georgia. (2007, September 27). Saakashvili Attacks Russia in UN Speech September <https://civil.ge/archives/113119> (Accessed 19 March 2021)
16. Civil Georgia. (2010, November 11). *Saakashvili's Address to European Parliament* <https://civil.ge/archives/185744> (Accessed 19 March 2021)
17. Council of the European Union. (2020, December 11). Concept on EU Peace Mediation. Brussels. Retrieved from <https://eeas.europa.eu/sites/default/files/st13951.en20.pdf> (Accessed 19 March 2021)
18. Deutsch, M. (1973). *The resolution of conflict: Constructive and destructive processes*. Yale University Press
19. EUMM. *About Us*. https://eumm.eu/en/about_eumm (Accessed: 02 March 2021).
20. European Union. (2016, June 28). Address by Amb. Herbert Salber, Special Representative for the South Caucasus and the crisis in Georgia. <https://www.osce.org/whoweare/248976>
21. Government of Georgia, Six Point Peace Plan - Communique of the President of France, Tbilisi, 12 August 2008. Retrieved from <https://smr.gov.ge/uploads/prev/9bbbc7.pdf>
22. Greig, M.J. and Diehl, P. (2012). *International Mediation*, Polity, Cambridge, UK.
23. HIIK. (2017). Conflict Barometer 2017. In Conflict Barometer 26. Heidelberg: Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung. <https://hiik.de/conflict-barometer/bisherige-ausgaben/?lang=en> (Accessed 7 March 2021)
24. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. (2009). Report. Volume I-III https://www.echr.coe.int/Documents/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG.pdf
25. Kriesberg, L., & Neu, J. (2018). *Conflict Analysis and Resolution as a Field: Core Concepts and Issues*. Oxford Research Encyclopedia of International Studies. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.512>
26. Liik, K. (2019). EU-Russia Relations: Where Do We Go from Here? in Post-Crimea Shift in EU-Russia Relations: From Fostering Interdependence to Managing Vulnerabilities, Kristi Raik & András Rácz (eds.) (2019), Tallinn: International Centre for Defence and Security/ Estonian Foreign Policy Institute
27. Mikhelidze, N. (2010). The Geneva talks over Georgia's territorial conflicts: Achievements and challenges (Documenti IAI 10/25). Istituto Affari Internazionali
28. Relitz, S. (forthcoming). The origin and evolution of the conflict around Abkhazia. Unpublished manuscript.
29. Saakashvili, M. (2005, September 5). *Georgian president outlines three-stage development strategy at the news conference*. The President of Georgia. <http://www.saakashviliarchive.info/en/PressOffice/News/SpeechesAndStatements?p=2433&i=1>
30. Tsygankov, A. & Tarver-Wahlquist, M. (2009). Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide. *Foreign Policy Analysis*. 5. 307 - 326.
31. United Nations. (2008, October 15). *Highlights of press conference after first session of International Discussions on Georgia in Geneva* <https://www.ungeneva.org/en/news-media/press/taxonomy/term/176/43154/highlights-press-conference-after-first-session> (Accessed 15 March 2021)
32. Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.

Стаття надійшла до редакції 20 вересня 2021 р.
Стаття рекомендована до друку 23 жовтня 2021 р.